

МЕТОДОЛОГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕРЕДЗЕМНОМОРЬСЬКОГО РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

© 2025 РИБЧУК А. В., ТИМОЩУК О. О.

УДК 339.9
JEL Classification: B40; F10

Рибчук А. В., Тимощук О. О. Методологічні імперативи дослідження середземноморського ринку туристичних послуг

У статті аналізуються методологічні імперативи дослідження середземноморського ринку туристичних послуг, що зумовлено його роллю як визнаного каталізатора соціально-економічного та культурного розвитку країн регіону. Зазначено, що попри різноманіття існуючих підходів до аналізу напрямків розвитку ринку середземноморського туризму, він залишається однією з найменш досліджених проблем, яка потребує глибокого методологічного осмислення. Доведено, що вибір методологічних підходів до аналізу туристичної сфери Середземномор'я має базуватися на інтегрованій стратегії, що охоплює історичні, географічні, культурні, економічні та соціологічні аспекти. Обґрунтовано, що міждисциплінарний підхід сприятиме всебічному розкриттю особливостей середземноморського туризму та розробці ефективних механізмів управління туристичними ресурсами регіону. Показано, що дослідження сутнісних характеристик середземноморського туризму в межах теоретико-методологічного аналізу має базуватися: по-перше, на історико-еволюційному підґрунті формування середземноморського туризму, що передбачає комплексне вивчення розвитку цієї галузі крізь призму історичних, соціально-економічних, культурних і геополітичних змін; по-друге, на системному підході до аналізу середземноморського туризму, що дозволяє враховувати всі елементи та взаємозв'язки, які впливають на розвиток туристичної галузі в регіоні; по-третє, використання діалектичного підходу дозволяє розкрити взаємозв'язок і суперечності економічних, соціальних та екологічних процесів у середземноморському туризмі; по-четверте, географічно-просторовий метод дослідження середземноморського туризму враховує особливості просторової організації територій, туристичної інфраструктури і природно-культурних ресурсів та їхнього взаємозв'язку з навколишнім середовищем регіону. Підтверджено необхідність створення повноцінної та систематизованої класифікації теоретичних підходів, які будуть належним методологічним інструментарієм як для теоретиків, так і для практиків туристичного бізнесу.

Ключові слова: методологія дослідження, середземноморський туризм, методологічний інструментарій, історико-еволюційний розвиток, системний підхід, діалектичний аналіз, географічно-просторовий метод.

Бібл.: 14.

Рибчук Анатолій Васильович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри математики та економіки, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна)

E-mail: rav957@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5130-2442>

Тимощук Олександр Олександрович – кандидат юридичних наук, докторант кафедри математики та економіки, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна)

E-mail: at2905@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6816-3185>

Researcher ID: LYO-7419-2024

UDC 339.9
JEL Classification: B40; F10

Rybchuk A. V., Tymoshchuk O. O. The Methodological Imperatives of Research into the Mediterranean Market of Tourism Services

The article analyzes the methodological imperatives of researching the Mediterranean market of tourism services, driven by its role as a recognized catalyst for the socioeconomic and cultural development of the countries in the region. It is noted that despite the variety of existing approaches to analyzing the directions of development in the Mediterranean tourism market, it remains one of the least studied issues requiring deep methodological consideration. It is shown that the selection of methodological approaches to analyzing the tourism sector in the Mediterranean should be based on an integrated strategy that encompasses historical, geographical, cultural, economic, and sociological aspects. It is substantiated that an interdisciplinary approach will aid in the comprehensive elucidation of the features of Mediterranean tourism and in the development of efficient mechanisms for managing the region's tourism resources. It has been shown that the study of the essential characteristics of Mediterranean tourism within the framework of theoretical and methodological analysis should be based on: first, the historical and evolutionary foundations of Mediterranean tourism, which involves a comprehensive examination of the development of this sector through the lens of historical, socioeconomic, cultural, and geopolitical changes; secondly, a system approach to analyzing Mediterranean tourism, which considers all the elements and interconnections affecting the development of the tourism sector in the region; thirdly, the use of a dialectical approach that reveals the interconnections and contradictions among economic, social, and environmental processes in Mediterranean tourism; fourthly, the geographical-spatial method for studying Mediterranean tourism takes into account the characteristics of spatial organization of territories, tourist infrastructure, and natural and cultural resources, as well as their relationship with the regional environment. The necessity of creating a comprehensive and systematized classification of theoretical approaches, which will serve as an appropriate methodological instruments for both theorists and practitioners in the tourism industry, has been verified.

Keywords: research methodology, Mediterranean tourism, methodological instruments, historical and evolutionary development, system approach, dialectical analysis, geographic-spatial method.

Bibl.: 14.

Rybchuk Anatoliy V. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Mathematics and Economics, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (24 Ivana Franka Str., Drohobych, 82100, Ukraine)

E-mail: rav957@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5130-2442>

Tymoshchuk Oleksandr O. – Candidate of Sciences (Law), Candidate on Doctor Degree of the Department of Mathematics and Economics, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (24 Ivana Franka Str., Drohobych, 82100, Ukraine)

E-mail: at2905@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6816-3185>

Researcher ID: LYO-7419-2024

Креативний підхід до визначення методологічних імперативів дослідження середземноморського туризму зумовлений його роллю як визнаного каталізатора соціально-економічного та культурного розвитку країн регіону. Його динамічне зростання сприяє створенню нових робочих місць, модернізації інфраструктури, збільшенню державних доходів, збереженню культурної спадщини та відновленню життєвих сил подорожуючих, що загалом зміцнює економічну стабільність держав. Тому вибір методологічних підходів до аналізу туристичної сфери Середземномор'я має базуватися на інтегрованій стратегії, що охоплює історичні, географічні, культурні, економічні та соціологічні аспекти. Такий міждисциплінарний підхід сприятиме всебічному розкриттю особливостей середземноморського туризму, виявленню його основних тенденцій і розробці ефективних механізмів управління туристичними ресурсами регіону.

Активний розвиток туризму поставив перед дослідниками нові завдання, котрі потребують уточнення методів, термінів та понять для всебічного аналізу теоретичного підґрунтя індустрії відпочинку та подорожей в середземноморському регіоні, що стало об'єктом дослідження зарубіжних учених – F. Almayouf [8], N. G. MacKenzie, Z. Pittaki, N. Wong [9], P. Mason, M. Augustyn, A. Seakhoa-King [10], A. Nathaniel [11], P. S. Oktaviani [12], B. Todorovic [13].

Значний внесок у розробку методологічних засад дослідження індустрії туризму як на національному, так і міжнародному рівнях зробили українські вчені – А. Голод, Ю. Феленчак, О. Графська [1], В. Лемак, Г. Химинець, Є. Хімінець, Ю. Котубей [2], Н. Леоненко [3], Н. Моїсєєва, Н. Кобченко, Ю. Кобченко [4], Н. Павліха, І. Цимбалюк, А. Савчук [5], О. Радіонова, Л. Оболенцева, С. Александрова [6], О. Харченко [7], Ципко В., В. Васильчук, М. Гедин, Н. Івасишина, В. Ципко [14] та інші.

Попри різноманіття існуючих підходів до аналізу напрямків розвитку ринку середземноморського туризму, він залишається однією з найменш досліджених проблем, котра потребує глибокого

методологічного осмислення. Значна кількість теоретичних підходів підкреслює потребу в пошуку та формуванні універсальних принципів, що можуть стати основою для систематизації соціально-економічних процесів у туризмі. Методологія дослідження цієї галузі ґрунтується на розумінні туризму як системного, суспільного та соціально-економічного явища, котре можна аналізувати через комплекс його інструментів та які потребують ґрунтовного дослідження.

Мета статті – розкрити методологічні імперативи дослідження середземноморського ринку туристичних послуг.

Алгоритм дослідження методологічних основ середземноморського туризму передбачає огляд теоретичних підходів до дослідження туризму через використання діалектичного методу аналізу, що дозволяє глибше зрозуміти складну динаміку туристичних процесів у Середземномор'ї; застосування системного підходу в керуванні параметрами привабливості середземноморського туристичного продукту як цілісної сукупності різних видів пропонуванних послуг, що перебувають у взаємозв'язку між собою; міждисциплінарного підходу до аналізу середземноморського ринку туризму, що дозволяє отримати глибоке та комплексне розуміння процесів, котрі впливають на розвиток цього регіону як туристичної дестинації.

Методологічний інструментарій дослідження сфери туризму представляє собою складну систему загальнотеоретичних підходів і принципів, що спрямована на вивчення сутності, закономірностей функціонування, динаміки розвитку, а також ролі туризму в соціально-економічних і культурних процесах сучасного суспільства [2, с. 55]. Одним із ключових завдань методологічного аналізу є виявлення взаємозв'язків між туризмом і суспільним виробництвом, визначення його впливу на соціальну структуру, культурні традиції, а також на формування споживчих практик і способів життя сучасної людини. У цьому контексті важливим є врахування специфіки туризму як галузі, що не лише створює додану вар-

тість, але й сприяє розвитку інфраструктури, зміцненню міжкультурних зв'язків у регіоні.

Важливо, щоб застосування методологічних основ для дослідження туризму базувався на інтеграції існуючих теоретичних підходів та використанні нових підходів до його організації, управління та розвитку. Це передбачає врахування таких аспектів, як глобалізація економічних процесів, цифровізація індустрії туризму, зростання попиту на унікальні туристичні послуги, а також посилення значення сталого розвитку в цій сфері. З огляду на те, що туризм стає одним із драйверів сучасної економіки, його вивчення потребує міждисциплінарного підходу, що охоплює економіку, соціологію, культурологію, географію та екологію. Тому методологічний аналіз туризму допомагає не лише зрозуміти його сучасний стан, але й окреслити перспективи розвитку, враховуючи змінні потреби суспільства, базовими трендами якої є глобалізація, мережевізація, інформатизація [1].

Для дослідження туризму використовують широкий спектр методів, кожен із яких має свої переваги та обмеження. Туризм як складне явище потребує багатогранного підходу, оскільки охоплює економічні, соціальні, культурні, географічні та інші аспекти. Проте на сьогодні немає одностайності щодо того, який підхід є найефективнішим чи універсальним для цього завдання. Наведемо кілька методів, котрі найчастіше використовуються в наукових дослідженнях туризму.

Так, зарубіжні дослідники туризму пропонують такі методологічні напрямки дослідження індустрії туризму: історичний підхід, інституційний підхід, економіко-статистичний метод, географічний підхід, соціологічний, міждисциплінарний підхід, системний метод дослідження туризму. Оцінюючи такий підхід, що пропонують автори, необхідно, на нашу думку, враховувати не лише новітні концепції та методологічні підходи, але й звертатися до класичних інструментів аналізу, що дозволить забезпечити глибше та ґрунтовніше дослідження різних аспектів розвитку середземноморського туризму. Такий підхід сприяє формуванню комплексного розуміння тенденцій, що виникають у цій сфері, а також дозволяє зіставити сучасні процеси з історичними закономірностями, що, своєю чергою, є важливим для прогнозування подальшого розвитку галузі [5, с. 23].

Дослідження туризму потребує всебічного підходу, що враховує різні аспекти цього явища. Комплексне використання кількох методів одночасно дозволяє отримати більш повну та точну картину, яка сприяє глибшому розумінню та вдосконаленню туристичної галузі. Так, існують під-

ходи, що визначають методологію як модель, яка включає в себе методи та принципи, а також структуру, яка надає вказівки щодо того, як проводяться дослідження в контексті конкретної парадигми. Вона охоплює методи, теоретичні аргументи та обґрунтування інструментарію, котрий використовує дослідник в емпіричному дослідженні. Вибір методологічного підходу має бути адекватним, оскільки предмет дослідження глибоко відображає не лише природу та потреби дослідження, але й погляд дослідника на соціальний світ. Тобто, на наш погляд, методологічні засади дослідження середземноморського туризму представляють собою сукупність основних принципів, концептуальних підходів і наукових методів, котрі застосовуються для глибокого аналізу та всебічного вивчення туристичної дестинації [13, с. 145].

Дослідження сутнісних характеристик середземноморського туризму в межах теоретико-методологічного аналізу передбачає його розгляд через призму історичного становлення. Важливим етапом наукового аналізу еволюції подорожей є розкриття онтологічних характеристик ринку середземноморського туризму та історико-діалектичних інтерпретацій його сутності. Онтологія, як наука про сутність, намагається вирішити основні питання існування досліджуваного об'єкта, розвитку його основних властивостей. Під час визначення теоретичних і методичних основ досліджень ринку туристичних послуг середземноморського регіону особливо важливо з'ясувати сутнісні ознаки, які дозволяють віднести певні види людської діяльності до туристичної сфери. Модернізаційна парадигма розвитку туризму наділяє його функцією каталізатора відтворювальних економічних процесів у регіонах [10, р. 11]. Тому своєчасною є тема формування методологічного інструментарію дослідження туризму як господарського феномена з погляду постнеокласичної економічної науки.

MacKenzie N. G., Pittaki Z., Wong N. акцентують увагу на тому, що історичні методології можуть сприяти дослідженням бізнесу та менеджменту. Вони пропонують три основні історичні підходи, які можуть мати особливу цінність для гостинності та дослідження туризму в розширенні існуючих теорій, створюючи потенціал для нових теоретичних досягнення та пояснення минулих явищ у дисципліні. Це: 1) систематичне вивчення історичних архівів, 2) усних історій і 3) біографії та просопографії, оскільки обидва поняття дискретні та перетинаються, але доповнюють способи підходу до досліджень туризму та історичні методології [9, р. 1470]. Такий підхід надає змогу не лише

простежити динаміку формування туристичної індустрії в регіоні, але й зрозуміти, як культурна спадщина, природні ресурси, соціальні процеси та глобальні події вплинули на розвиток туризму в Середземномор'ї. Отже, історико-еволюційний підхід не лише висвітлює закономірності розвитку середземноморського туризму, але й допомагає розробляти ефективні стратегії для збереження його унікальності. Усвідомлення історичного контексту дозволяє оцінювати сучасні тенденції та впливати на формування сталого майбутнього регіону як одного з провідних туристичних центрів світу.

Туризм як цілісна система сформувався у середині ХХ сторіччя, коли він став масовим явищем у світовому середовищі, тому найкращим методологічним підґрунтям для його всебічного аналізу є системний підхід [10, р. 33], котрий надає можливість побудувати якісну модель його розвитку, де головним є облік важливих складових елементів. До таких елементів відносять такі: туристичні ресурси; туристична індустрія; турист; туристичний продукт; просування туристичного продукту; туроператорська та турагентська діяльність. Системний підхід до аналізу середземноморського туризму дозволяє враховувати всі елементи та взаємозв'язки, які впливають на розвиток туристичної галузі в регіоні. Середземноморський туризм має особливості, що пов'язані з географічними, культурними, соціальними та економічними факторами, тому системний аналіз допомагає розглядати його як єдину інтегровану систему. Щоб отримати повне уявлення про таке складне та різноманітне явище, як середземноморський ринок туризму, необхідно визначити його ключові характеристики. У загальному сенсі туризм можна описати як просторове переміщення людей із рекреаційною метою. Такий підхід акцентує увагу на туризмі як процесі – явищі, що постійно перебуває в динаміці. У зв'язку з цим важливо розрізняти поняття туризму як системи та туризму як процесу [4, с. 153].

Система, за загальноприйнятим визначенням, – це впорядкована сукупність елементів, що утворюють єдине ціле завдяки виконанню спільної функції та організованій взаємодії. Туризм як процес, розвиваючись, перетворюється на цілісну систему. При цьому, попри постійні зміни, туристична система залишається самою собою, адже поряд зі змінними елементами зберігається стабільна структура. Структура туристичної системи включає організовані та стійкі у просторі та часі зв'язки й відносини між її елементами, що забезпечують

її цілісність. Саме завдяки цій стабільності туристична система зберігає свою здатність до розвитку. В основу пропонованої методології покладено системний підхід до розуміння та розвитку співпраці в туризмі [3]. У сучасних умовах світової економіки та соціальних трансформацій значно посилюється неоднорідність глобальної структури туристичних відносин. А. Голод, Ю. Феленчак і О. Графська акцентують увагу на соціальному аспекті дослідження туризму, підкреслюючи, що на системному підході базується аналіз процесів соціалізації туризму як складної взаємодії різних елементів та підсистем на локальному, регіональному, національному та глобальному рівнях [1].

Діалектичний підхід до аналізу середземноморського туризму ґрунтується на принципах діалектики, які включають розгляд явищ у їхньому розвитку, взаємозв'язку та суперечностях. Цей метод дозволяє досліджувати складні процеси туризму в регіоні, враховуючи різні аспекти, які взаємодіють між собою та впливають на його еволюцію [8, р. 3056]. Використання діалектичного підходу дозволяє розкрити взаємозв'язок економічних, соціальних та екологічних аспектів, оскільки середземноморський туризм є важливою галуззю для економік багатьох країн регіону, таких як Іспанія, Італія, Греція, Туреччина тощо. Діалектичний метод дозволяє вивчити суперечності між економічною вигодою країн регіону (розвиток туристичної інфраструктури, прибуток від туризму), соціальним впливом (зміни у способі життя місцевого населення, зростання нерівності) та екологічними викликами (надмірне використання природних ресурсів, забруднення морського середовища, вплив кліматичних змін). Так, масовий туризм сприяє економічному зростанню, але може призводити до деградації екосистем, що, своєю чергою, ставить під загрозу сталий розвиток галузі [14, р. 56].

На сьогодні виникають суперечності між масовим та альтернативним туризмом, а тому діалектичний підхід дозволяє аналізувати розвиток масового туризму (круїзний туризм, пляжний відпочинок) у порівнянні з альтернативними формами (екотуризм, культурний туризм). Масовий туризм, орієнтований на великі потоки туристів, може знижувати якість послуг, спричиняти перенасиченість туристичних зон і втрату автентичності культурної спадщини. Водночас альтернативний туризм спрямований на мінімізацію негативного впливу на довкілля та збереження локальних традицій. Діалектика цієї суперечності полягає в необхідності знайти баланс між кількістю туристів і якістю туристичних продуктів. Діа-

лектичний підхід враховує, що кризи (політична нестабільність, пандемії, економічні спади) не лише створюють проблеми для туризму, але й стимулюють трансформації в галузі [6, с. 139]. Пандемія COVID-19 викликала зниження туристичних потоків, але водночас сприяла розвитку цифрових інструментів для подорожей (віртуальні тури) та попиту на більш екологічні подорожі.

Географічно-просторовий метод дослідження середземноморського туризму є одним із ключових підходів у вивченні географічних явищ, що враховує особливості просторової організації територій, туристичної інфраструктури та природно-культурних ресурсів. Просторовий аналіз передбачає вивчення просторової структури туристичних потоків, розташування туристичних об'єктів, інфраструктури та їхнього взаємозв'язку з навколишнім середовищем. Водночас досліджується географічне розташування середземноморських туристичних регіонів, відстань між туристичними центрами, узбережжями та іншими локаціями, а також просторова концентрація ресурсів (пляжі, історичні пам'ятки, природні заповідники тощо). Слід зазначити, що туристичний простір відображає характер туристично-рекреаційної діяльності, що здійснюється в межах територіальної системи [7, с. 255].

Туристичний простір Середземномор'я неоднорідний, оскільки він включає багато видів підпросторів, у тому числі рекреаційний простір індивіда або групи відпочиваючих, простір певного виду туристично-рекреаційної діяльності, простір окремих компонентів туристично-рекреаційної системи [11, р. 19]. Характеризуючи неоднорідність туристичного простору, необхідно виокремити його типи, адже саме розуміння особливостей його структурної організації дозволяє оцінити його ефективність і перспективи розвитку. Туристичний простір формується під впливом багатьох чинників, серед яких географічне розташування, природно-кліматичні умови, історико-культурна спадщина, соціально-економічна інфраструктура, а також туристичні потоки. Зважаючи на ці чинники, типологізація туристичного простору стає одним із ключових методів аналізу [12, р. 39]. Вона дозволяє не лише виявити туристичну привабливість територій, але й визначити їх унікальні особливості, які можна використати для підвищення конкурентоспроможності туристських регіонів.

Слід зазначити, що типологізація базується на певних критеріях, які відображають специфіку та динаміку розвитку туристичного простору Середземномор'я. У цьому контексті слід виділити два основні критерії: по-перше, туристично-рекреаційні цілі території, що дозволяє визначити

функціональну спрямованість території, тобто чи орієнтована вона на активний туризм, культурно-історичні екскурсії, екологічний відпочинок чи лікувально-оздоровчий туризм. По-друге, циклічність розвитку туристичного простору, оскільки туристичний простір перебуває в постійному русі, що пов'язано з етапами його формування, розвитку, стагнації або навіть деградації. Циклічність можна спостерігати як на рівні окремих туристичних зон, так і в межах цілих регіонів. Водночас, популярність певного курорту може різко зростати завдяки інноваційним проектам, але без належної підтримки він ризикує втратити свій статус у майбутньому [13, р. 144].

Отже, аналіз типів і критеріїв туристичного простору має не лише теоретичну, але й практичну цінність. Він допомагає туристичним менеджерам розробляти стратегії розвитку, які будуть орієнтовані на сталий розвиток, максимальне використання потенціалу територій і врахування сучасних викликів глобалізації та змін у туристичних вподобаннях.

ВИСНОВКИ

Таким чином, середземноморський туризм є складним і багатогранним явищем, котре ще не повністю досліджене, хоча в економічній діяльності він займає дедалі вагомніше місце та демонструє стійкі тенденції до зростання. Одним із ключових завдань вивчення цього феномену є створення повноцінної та систематизованої класифікації теоретичних підходів, котрі стануть належним методологічним інструментарієм як для теоретиків, так і для практиків туристичного бізнесу. На сьогодні існує широкий спектр методологічних підходів до розгляду середземноморського туризму, котрі охоплюють міжнародні системи типологізації суб'єктів туристичної діяльності, засобів розміщення, видів споживання туристичних послуг, характеристик споживачів, туристичних ресурсів, дестинацій та сервісів, що надаються туристам. Ці класифікації базуються на різних принципах, критеріях і підходах, що застосовуються як на міжнародному, так і на національному рівнях, спричиняючи значне розмаїття систем типологізації об'єктів, суб'єктів і процесів у галузі туризму. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Голод А. П., Феленчак Ю. Б., Графська О. І. Методологічні засади соціалізації туризму. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 30.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-22>

2. Лемак В. В., Химинець Г. Г., Хімінець Є. В., Котубей Ю. І. Методи наукових досліджень в туристичній сфері. *Освіта і наука*. 2023. Вип. 2. С. 54–59.
3. Леоненко Н. А. Системний підхід до формування державної політики регулювання розвитку туризму. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 2. URL: https://el-zbirn-du.at.ua/2019_2/16.pdf
4. Моїсєєва Н. І., Кобченко Н. О., Кобченко Ю. Ф. Системно-структурний аспект туристсько-рекреаційних досліджень. *Туризм: дослідження та практика*. *Studia Slobozhanica*. 2019. С. 151–162. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/8259/1/SLOBOZHANICA_5_21.pdf
5. Павліха Н., Цимбалюк І., Савчук А. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 208 с.
6. Радіонова О. М., Оболенцева Л. В., Александрова С. А. Креативність і туризм: діалектика взаємозв'язку (міжнародний досвід). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2020. Вип. 29. С. 138–141. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-29-27>
7. Харченко О. В. Туристичний простір як складова організації економіки регіону. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 5. С. 253–260. DOI: [10.31891/2307-5740-2020-286-5-46](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-286-5-46)
8. Almayouf F. The Dialectic Relationship Between the Sustainable Development of Tourism and Economic Challenges in Jordan. *Information Sciences Letters*. 2023. Vol. 12. Iss. 7. P. 3045–3058. URL: <https://digitalcommons.aaru.edu.jo/cgi/viewcontent.cgi?article=2008&context=isl>
9. MacKenzie N. G., Pittaki Z., Wong N. Historical approaches for hospitality and tourism research. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 2020. Vol. 32. No. 4. P. 1469–1485. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJCHM-03-2019-0273>
10. Mason P., Augustyn M., Seakhwa-King A. Mixed Methods Research in Tourism: A Systematic Sequential Approach. *Folia Turistica*. 2021. Vol. 56. P. 9–34. DOI: [10.5604/01.3001.0014.8956](https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.8956)
11. Nathaniel A. The Logic and Language of Classic Grounded Theory: Induction, Abduction, and Deduction. *Grounded Theory Review*. 2023. Vol. 22. Iss. 1. P. 17–22. URL: <https://groundedtheoryreview.org/index.php/gtr/article/view/54/72>
12. Oktaviani P. S. The Application of Deductive Method in Modeling Tourist Movement in Local Destinations. *Journal of Tourism Sciences*. 2023. Vol. 1. No. 1. P. 37–49. URL: <https://media.neliti.com/media/publications/586791-the-application-of-deductive-method-in-m-ofd1c6f6.pdf>
13. Todorovic B. The importance of life cycle on the future development of tourist destination. *Centre for European Studies*. 2019. Vol. 11. Iss. 2. P. 143–156. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/286606/1/1671050355.pdf>
14. Tsytko V., Vasylichuk V., Gedin M. et al. Theoretical Analysis of Scientific Approaches to the Study of Printing of Recreational and Tourist Complexes. *International Journal of Health Policy Planning*. 2022. Vol. 1. Iss. 1. P. 55–60. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/5224/Gedin%20M%20Theoretical-analysis-of-scientific-approaches-to-the-study-of-printing-of-recreational-and-tourist-complexes.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

REFERENCES

- Almayouf, F. (2023). The dialectic relationship between the sustainable development of tourism and economic challenges in Jordan. *Information Sciences Letters*, 12(7), 3045–3058. <https://digitalcommons.aaru.edu.jo/cgi/viewcontent.cgi?article=2008&context=isl>
- Gholod, A. P., Felenchak, Y. B., & Hrafka, O. I. (2021). Metodolohichni zasady sotsializatsii turizmu. *Ekonomika ta suspilstvo*, 30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-22>
- Harchenko, O. V. (2020). Turystychnyi prostir yak skladova orhanizatsii ekonomiky rehionu. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky"*, 5, 253–260. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-286-5-46>
- Lemak, V. V., Khymynets, H. H., Khymynets, Ye. V., & Kotubey, Yu. I. (2023). Metody naukovykh doslidzhen v turyzmistkii sferi. *Osvita i nauka*, 2, 54–59.
- Leonenko, N. A. (2019). Systemnyi pidkhid do formuvannia derzhavnoi polityky rehuliuвання rozvytku turizmu. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia*, 2. https://el-zbirn-du.at.ua/2019_2/16.pdf
- MacKenzie, N. G., Pittaki, Z., & Wong, N. (2020). Historical approaches for hospitality and tourism research. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(4), 1469–1485. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJCHM-03-2019-0273>
- Mason, P., Augustyn, M., & Seakhwa-King, A. (2021). Mixed methods research in tourism: A systematic sequential approach. *Folia Turistica*, 56, 9–34. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.8956>
- Moisieieva, N. I., Kobchenko, N. O., & Kobchenko, Yu. F. (2019). Systemno-strukturnyi aspekt turystsko-rekreatsiinykh doslidzhen. *Turyzm: doslidzhenia ta praktyka*. *Studia Slobozhanica*, 151–162. https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/8259/1/SLOBOZHANICA_5_21.pdf
- Nathaniel, A. (2023). The logic and language of classic grounded theory: Induction, abduction, and deduction. *Grounded Theory Review*, 22(1), 17–22. <https://groundedtheoryreview.org/index.php/gtr/article/view/54/72>

Oktaviani, P. S. (2023). The application of deductive method in modeling tourist movement in local destinations. *Journal of Tourism Sciences*, 1(1), 37–49. <https://media.neliti.com/media/publications/586791-the-application-of-deductive-method-in-m-ofd1c6f6.pdf>

Pavlikha, N., Tymbaliuk, I., & Savchuk, A. (2022). *Stalyi rozvytok turyzmu ta rekreatsii: suchasni vyklyky i perspektyvy dlia Ukrainy* [Monograph]. Luts'k: Vezha-Druk.

Radionova, O. M., Obolentseva, L. V., & Aleksandrova, S. A. (2020). Kreatyvnyi i turizm: dialektyka vzaïmozv'язku (mizhnarodnyi dosvid). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo"*, 29, 138–141.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-29-27>

Todorovic, B. (2019). The importance of life cycle on the future development of tourist destination. *Centre for European Studies*, 11(2), 143–156. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/286606/1/1671050355.pdf>

Tsytko, V., Vasylichuk, V., Gedin, M., et al. (2022). Theoretical analysis of scientific approaches to the study of printing of recreational and tourist complexes. *International Journal of Health Policy Planning*, 1(1), 55–60. <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/5224/Gedin%20M%20Theoretical-analysis-of-scientific-approaches-to-the-study-of-printing-of-recreational-and-tourist-complexes.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

УДК 005.4

JEL Classification: L22; L26; M10; M13; O33

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-3-373-382>

МАСШТАБУВАННЯ БІЗНЕСУ – ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ

© 2025 ВОЛКОВ О. О., ПРОХОРЕНКО О. В.

УДК 005.4

JEL Classification: L22; L26; M10; M13; O33

Волков О. О., Прохоренко О. В. Масштабування бізнесу – еволюція підходів

У статті досліджується еволюція підходів до масштабування бізнесу як ключового напрямку сучасного стратегічного управління. Починаючи з класичних економічних теорій XIX–XX століть, зокрема праць Е. Пенроуза, А. Маршалла, І. Адізеа, розкрито ранні уявлення про зростання підприємств, їхній життєвий цикл і особливості розвитку. Зазначено, що масштабування традиційно асоціювалося зі збільшенням виробничих потужностей, географічною експансією та досягненням економії на масштабі. У сучасному контексті ці підходи втратили універсальність, оскільки бізнес-середовища дедалі більше характеризуються нестабільністю, цифровими викликами та високою динамікою змін. Стаття пропонує систематизацію ключових понять масштабування, серед яких – визначення його сутності, стратегічних цілей (зростання доходів, ринкова експансія, конкурентоспроможність), об'єктів (продукти, процеси, технології, команди, бізнес-моделі) та методів реалізації. Особливу увагу приділено розгляду масштабування в цифрову епоху: автоматизація, штучний інтелект, хмарні рішення, великі дані та гнучкі методології управління стали основою сучасних стратегій зростання. Проведено детальний огляд актуальних досліджень, включно з роботами Е. Райса, Р. Хоффмана, К. Крістенсена, К. Хуттера, які формують новітню парадигму масштабування бізнесу. Окремо висвітлено специфіку масштабування в технологічному секторі, де швидкість інноваційного оновлення та потреба в адаптивних організаційних структурах є визначальними чинниками. Також розглянуто український контекст масштабування, що включає приклади компаній, які, попри воєнні дії та економічні обмеження, змогли масштабувати свої продукти та вийти на нові ринки. Проаналізовано бар'єри, що виникають у процесі масштабування: фінансові труднощі, нестача кваліфікованого персоналу, управлінські помилки, проблеми з корпоративною культурою, технічна застарілість. Зроблено висновок, що масштабування бізнесу більше не є виключно економічною завданням, а перетворилося на комплексну стратегію розвитку, яка потребує цілісного підходу, багатовимірної оцінки ефективності, врахування ризиків та побудови внутрішньої стійкості організації. Стаття може стати підґрунтям для поглиблених досліджень у сфері організаційної трансформації, цифрової стійкості, інноваційного менеджменту та формування адаптивних бізнес-моделей у глобально змінному середовищі.

Ключові слова: масштабування бізнесу, цифрова трансформація, стратегії зростання, організаційна гнучкість, інновації, виклики масштабування.

Табл.: 1. Бібл.: 26.

Волков Олексій Олександрович – аспірант кафедри менеджменту, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (вул. Кирпичова, 2, Харків, 61002, Україна)

E-mail: alex.wolf.inbox@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5599-8038>

Прохоренко Олена Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (вул. Кирпичова, 2, Харків, 61002, Україна)

E-mail: Olena.prokhorenko@khp.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7069-1431>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/D-6096-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56327937900>